

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 1

תשע"ט 2019

All Rights Reserved
Copyright © 2019

כל הזכויות שמורות
© תשע"ט

זכות היוצרים בכרך שמורה למשטרת ישראל. זכויות היוצרים במאמרים שמורות למחבריהם, או למשטרת ישראל (במקרים בהם המחבר היה איש משטרה בשירות פעיל בעת פרסום המאמר). ניתן לעשות במאמרים שימוש הוגן, שאינו מסחרי, כל עוד יאוזכר שם המחבר/ת והפרסום הראשון בכרך זה של "משטרה והיסטוריה".

עורכת ראשית: נעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה לשונית באנגלית: ניצן לפידות קימלוב
עיצוב עטיפה: שלומי שטרית
עיצוב גרפי: סטודיו קרנף, שרית רוזנברג

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן-זמיר, פרופ' ניר קידר,
פרופ' אורית רוזין, ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

נדפס בישראל

Printed in Israel

תמונת השער: ראש הממשלה דוד בן-גוריון ורעייתו פולה בת-אביב, לאחר טקס קבלת הפנים שנערך לכבודם עם חזרתם מארה"ב, 7 ביוני 1951. צלם: טדי בראונר, באדיבות ארכיון התצלומים הלאומי.

ביקורת על ספרו של בריאן רוֹבִי THE MIZRAHI ERA OF REBELLION: ISRAEL'S FORGOTTEN CIVIL RIGHTS STRUGGLE, 1948-1966¹

עמרי פלרמן*

שבעים שנה חלפו מאז ראשית העלייה ההמונית, והשיח הציבורי, המחקרי והפוליטי על אודותיה עדיין סוער ומלהיט את הרוחות בחברה הישראלית. הקמת עמותת עמר"ם לאיתור ילדי תימן, תביעות המוגשות בשל טיפולי גזוזת והקרנת הסדרה "סאלח פה זה ארץ ישראל" משקפות במידה רבה את מרכזיות הדיון בהפליית העולים מצפון אפריקה ואסיה בשיח זה. הספרות המחקרית שנכתבה על הנושא – במוצהר או במובלע, במישרין או בעקיפין – ענפה. היסטוריונים וחוקרים עסקו בזיהוי, באפיון ובניתוח זירות המפגש בין המדינה ובין העולים בארצות המוצא ועם הגעתם לישראל.² מפגשם של העולים עם מערכות שונות במדינת ישראל המתגבשת נחקר אף הוא: מערכת יחסי הגומלין בין החוק הישראלי המתגבש ובין העלייה הגדולה,³ מערכת הבריאות ויחסה לעולים,⁴ כמו גם ניסיונה של ישראל ליישב את העולים מצפון אפריקה בפריפריה,⁵ ועוד. מחקרים

* עמרי פלרמן הוא תלמיד מחקר בבית הספר למדעי היהדות באוניברסיטת תל אביב. עבודת המחקר שלו, בהנחייתה של פרופ' אורית רוזין, בוחנת היבטים חברתיים, תרבותיים ומשפטיים של מקרי אלימות חברתית במדינת ישראל במהלך העשור הראשון לקיומה.

1 BRYAN K. ROBY, THE MIZRAHI ERA OF REBELLION: ISRAEL'S FORGOTTEN CIVIL RIGHTS STRUGGLE, 1948-1966 (2015) (להלן: (ROBY, MIZRAHI ERA OF REBELLION)).

2 ירון צור קהילה קרועה: יהודי מרוקו והלאומיות 1943-1954 (2001); אסתר מאיר יציאת יהודי תימן: מבצע כושל ומיתוס מכונן (2012).

3 ORIT ROZIN, A HOME FOR ALL JEWS: CITIZENSHIP, RIGHTS AND NATIONAL IDENTITY IN THE YOUNG ISRAELI STATE (2016).

4 Nadav Davidovitch & Avital Margalit, *Public Health, Racial Tensions, and Body Politics: Mass Ringworm Irradiation in Israel, 1949-1960*, 36(3) JOURNAL OF LAW, MEDICINE AND ETHICS 522, 524 (2008); Nadav Davidovich & Shifra Shvarts, *Health and Hegemony: Preventive Medicine, Immigrants and the Israeli Melting Pot*, 9(2) ISRAEL STUDIES 150, 151 (2004); Avi Picard, *Immigration, Health and Social Control: Medical Aspects of the Policy Governing Aliyah from Morocco and Tunisia, 1951-1954*, 22(2) JOURNAL OF ISRAELI HISTORY 32, 35 (2003).

5 אבי פיקאר עולים במשורה: מדיניות העלייה של ישראל כלפי יהודי צפון אפריקה 1951-1956 (2013).

אלו ואחרים מציגים תמונה של תהליך העלייה והקליטה בשנות בניוי האומה, ושל היחסים המורכבים בין העולים ובין המדינה.

על רקע זה בלט בהיעדרו מחקר מקיף על מערכת היחסים שנרקמה בין העולים ובין משטרת ישראל לאורך שנות העלייה הגדולה. המשטרה, מתוקף סמכותה להשתמש בכוח מול האזרחים על מנת לשמור על הסדר הציבורי, היא הסוכנות המבצעת האמונה על טיפול בהפגנות ובפעולות מחאה אשר עשויות לצאת מכלל שליטה. פער זה, לפחות בחלקו, מבקש ההיסטוריון האמריקני בריאן רובי להשלים בספר הניצב במרכז רשימה זו. מחקרו עוסק בהיסטוריה של המפגשים בין המשטרה לבין עולים מצפון אפריקה ואסיה שמחו על הפלייתם, רובי מגדיר את המפגשים הללו כמאבק כולל, ומתמקד בעיקר באלו שהתקיימו בספרה הציבורית, לרוב מחוץ לבנייני הממשלה ומחוץ לבנייני הרשויות המקומיות, ולא באופן פרטני בנושאים כגון ביגמיה או נישואי קטינות. מטרתו של רובי הייתה בחינת אופיין של מחאות המזרחים בשני העשורים הראשונים למדינה וניתוח הדרך שבה המשטרה פעלה לדיכויין.⁶

כותרת הספר תוחמת את תקופת המחקר לשנים שבין הקמת המדינה (1948) לבין ערב מלחמת ששת הימים (1966). סיום תקופת המחקר ערב המלחמה נשען על טענתו של רובי כי מעמדם של המזרחים השתנה לאחר שהוכיחו את ערכם בשדה הקרב.⁷ בפועל תקופה זו אינה זוכה ליחס אחיד בספר, והדגש מושם במידה רבה על מחציתו הראשונה של העשור הראשון, הנחתם במהומות ואדי סאליב (יולי 1959). הדיון בשנים 1959-1966 משמש כמעין אפילוג לספר ולא כחלק מליבת המחקר. לגבי תקופה אחרונה זו, בקשותיו של רובי לעיון במסמכים נתקלו בסירוב מצד ארכיון המדינה, בטענה שהם מצויים בתהליכי ארגון מחדש. רובי הסיק כי האקלים הפוליטי בישראל הוא הרקע לסירוב, וכי נבירתו הארוכה והשיטתית בדו"חות משטרה בארכיון "עוררה את חשדות הצוות".⁸ כך או כך, בעיה זו לא גרעה מאיכותו, מחדשנותו ומחשיבותו של הספר. עם זאת, אין מנוס מהתחושה כי החוקר ניסה לומר דבר מה רחב יותר מכפי שעולה ממסקנותיו מהחומרים הארכיוניים.

אף שהספר מתמקד באירועים שהתרחשו במחצית הראשונה של שנות החמישים, סיומו של העשור מרחף מעל הדיון כל העת. לגבי דידו של רובי, מהומות ואדי סאליב היו שיאו של תהליך פרוגרסיבי שבו התגבשה בקרב העולים מארצות האסלאם זהות מזרחית מובחנת, שהתפתחותה הייתה שזורה בהתנגדות להגמוניה האשכנזית של מפא"י. במובן זה המחקר מתחיל מהסוף: אם אירועי ואדי סאליב משכו את מרב תשומת הלב

6 ראו ROBY, MIZRAHI ERA OF REBELLION, לעיל ה"ש 1, בעמ' 13.

7 שם, בעמ' 4.

8 שם, בעמ' 14-15.

המחקרית כרגע כינונה של מחאה מזרחית בישראל, רוֹבִי התכוון לברר כיצד התמלאה הסאה עד יולי 1959. היות והמהומות פרצו כתוצאה מסכסוך בין עולים מצפון אפריקה לשוטרם, רוֹבִי פסע לאחור לאורך מערכת היחסים הזו בין המשטרה לעולים. ההתקדמות בפרקי הספר תמטית כמו גם כרונולוגית. הצלחתו של רוֹבִי ליצור הקבלה בין הרצף ההיסטורי ובין הניתוח שלו הופכת את המחקר לנהיר ומזמין לקריאה. רוֹבִי התבסס על חומרים שמצא בארכיונים והציב אותם בקדמת הבמה. הספר נפתח בסקירה, ראשונה מסוגה למיטב ידיעתי, של משטרת ישראל בשנים אלו. חלקו השני של הספר עוסק ביסודות הרעיוניים של מאבק זכויות האזרח המזרחי בישראל לאורך העשור הראשון. בפרק השלישי ניתח רוֹבִי כמה התנגשויות בין המשטרה ובין העולים במחנות העולים ובמעברות, באמצעותן הדגים את טקטיקות ההתנגדות של העולים במקומות אלו בין השנים 1950-1953. בפרק הרביעי נדרש רוֹבִי להפגנות של המזרחים בערים בפרק זמן ארוך יותר: 1950-1958. את הפער בתחום בין הפעילות במעברות ובין הפעילות בערים ניתן לייחס לתקופה שבה היו המעברות פעילות במיוחד – החל מהקמתן במאי 1950 ועד ראשית המהלכים לחיסולן בשנת 1953. כאן מדלג רוֹבִי על המאבקים שהתקיימו במעברות כנגד החלטת המדינה להוציא מהן עולים מסוימים ולהשאיר אחרים. ההחלטה לתחום את האירועים בערים בשנת 1958 קשורה ישירות לחשיבות שייחס רוֹבִי למאורעות ואדי סאליב. החלק החמישי דן בקצרה באירועים שהחלו בוואדי סאליב והתפשטו לרחבי הארץ, ובתקופה שלאחריהם. השאלות שהנחו את רוֹבִי נוגעות למערכת היחסים בין המשטרה ובין העולים, תוך ערעור על קביעתה של אדריאנה קמפ ולפיה "המחאות המזרחיות בתקופה זו היו מבודדות, אינדיבידואליסטיות או תמימות מכדי לייצג תנועה מזרחית משמעותית".⁹

בסקירה על תולדות המשטרה הצהיר רוֹבִי כי יעסוק רק בהיבטים הפרטניים של הקמתה וארגונה הנוגעים ישירות למחקר הזה, בעיקר ב"התפתחותן של החובות הבלתי מסורתיות של משטרת ישראל ביחס למהגרים יהודים אוריינטליים".¹⁰ אך הוא אינו מציין איזה דגם שיטור עמד לנגד עיניו כאשר קבע כי משטרת ישראל סתה מחובות מסורתיות. כפי שיתברר בהמשך יש לשער שכיוון ליחידות משטרה בארצות הברית. למעשה, חילות משטרה רבים ברחבי העולם נאלצו להתמודד עם בעיות דומות לבעיות שעיימן התמודדה משטרת ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה: גלי הגירה רחבי היקף שגררו חששות מריגול, לצד שברים ערכיים עמוקים במערכות היחסים שבין מדינות לאום לבין אזרחיהן.¹¹

⁹ שם, בעמ' 4.

¹⁰ שם, בעמ' 19.

¹¹ Philip Jenkins, *Policing the Cold War: The Emergence of New Police Structures in Europe 1946-1953*, 31 THE HISTORICAL JOURNAL 1 (1988).

ההשוואה לארצות הברית בעייתית, בין השאר, בשל המבנה הלאומי של משטרת ישראל השונה מהמבנה של יחידות משטרה עירוניות – הקיימות ברוב המדינות בארצות הברית. מעבר לכך, התמקדותו של רובי ביחסה של המשטרה למזרחים הובילה אותו להתעלם מיחסה של המשטרה לארגונים פוליטיים מגוונים מבחינה עדתית: שוטרים עקבו אחר פעילותן של חירות, מפ"ם ומק"י, לרבות אחר מנהיגיהן האשכנזים. רובי נוגע בעניין שגילתה המשטרה במפלגות האפוזיציה, אך הוא מתעלם מהגיוון העדתי שלהן. עבור רובי, המשטרה והמדינה – חד הן. המשטרה הייתה "התגלמות המדינה במדים" ונציגתה המוחשית ביותר אשר באה במגע קבוע עם רוב האזרחים.¹² כאן צצה בעיה הנובעת מן המחסור במחקר על אודות המשטרה. הפרק הראשון, שבו מוצגת סקירה מצוינת, על אף היותו מפורט, ממוסמך ומקיף אינו יכול לגעת בכלל ההיבטים של הקמת המשטרה. לכן ההתמקדות במערכת היחסים בין המשטרה לעולים מאסיה ומצפון אפריקה מחמיצה כמה בעיות כבדות משקל שעמן התמודדה המשטרה, שהצגתן וניתוחן היו מעשירים את הדיון. מערכת היחסים בין המשטרה לאזרחים ובין המשטרה לשכבת ההנהגה – כלומר השרים וחברי הכנסת – הייתה סבוכה ולעיתים עכורה. רובי כמעט התעלם מן ההשפעות שהיו למעמדם הירוד של המשטרה ושל השוטרים על תפקודה ועל תפקידיה. החשיבות המועטה שייחס לתנאים שבהם פעלה המשטרה תורמת ליצירת מצג בעייתי של התנהלות המשטרה בעשור הראשון.

דוגמה טובה לכך היא הדיון בשינוי שעברה מצבת כוח האדם של המשטרה לאורך העשור הראשון – מרוב אשכנזי מוחלט בשנת 1949 לשוויון בין אשכנזים למזרחים בשנת 1959. רובי כחן ביסודיות נתונים מדו"חות המשטרה השנתיים, והפיק מהם תובנות מעניינות לגבי שינויים שעברו על כוח האדם שלה, אך לא סיפק הסברים לתופעות שהציג. כמעט אין אזכור לסיבות שבגינן רוב השוטרים בראשית העשור היו אשכנזים, וההסבר שניתן לשינוי בכוח האדם הוא פנים־משטרי בלבד. למעשה, תנאי ההעסקה הקשים: שכר ירוד, שעות ארוכות ללא תשלום נוסף, עבודה בסופי שבוע ובחגים, ונוסף על כך גילויי שנאה אדירה מצד הציבור כלפי המשטרה, הביאו להתפטריות רחבות היקף של שוטרים וקצינים אשר העמידו את המשטרה בבעיית כוח אדם של ממש. הטענות הללו עולות בבירור מדו"חות המשטרה השנתיים שעליהם נסמך רובי, לכן קשה להבין מדוע לא שילב אותן במסקנותיו בפרק הראשון.

בהיעדר התייחסות לכוחות החיצוניים שפעלו על המשטרה ועיצבו את דמותה בשנותיה הראשונות – התקציבים שלהם זכתה והיחס הציבורי העוין – נדמית כל פעולה משטרתית כמונעת מתוך אידאולוגיה וכוח, ולא מתוך כורח או חולשה. המפסיד העיקרי מהתעלמות זו הוא ההקשר ההיסטורי הרחב של הדיון במשטרת ישראל. דווקא

¹² ראו ROBY, MIZRAHI ERA OF REBELLION, לעיל ה"ש 1, בעמ' 6.

מתוך הזנחתה התקציבית והציבורית לאורך העשור הראשון ניתן היה להציג תמונה מורכבת ומעניינת של הקשר בין מצבה הקשה של המשטרה ובין ההכרח לגייס עולים ממוצא מזרחי. רובי מזכיר בקצרה את תפקידם של שוטרים עולים בחינוך עולים מארצות מוצאם.¹³ אך הדיון קצר ותאורטי, והוא מייחס למדיניות המשטרה לגבי כלל השוטרים העולים ששירתו בה גוון מזרחי. כלומר, התייחסות לשוטרים עולים מפורשת כהתייחסות לשוטרים מזרחים, חרף העובדה שחלק ניכר מן העולים שגויסו בתקופה זו למשטרה היו ממוצא אירופי. ההיבט החשוב והמעניין הזה של השינוי בהרכב כוח האדם המשטרתית – המגע של שוטרים מזרחים עם עולים מזרחים – נעדר מהמשך הספר. במקומות אחדים הציב רובי אירועים מההיסטוריה האמריקנית להשוואה, אך הדבר נעשה באופן חלקי ובלתי מספק. כך למשל ההשוואה לגיוס שוטרים שחורים בארצות הברית¹⁴ לוקה בחסר כיוון שההקשר נעדר מן הדיון: כפי שמסביר רובי, גיוס שוטרים שחורים בארצות הברית נבע מתוך ניסיון להעניק לגיטימציה חברתית ותרבותית למשטרה, להשתמש בהם על מנת לאזרח ולתרבת את הקהילות שמהן הגיעו. כאמור, על משטרת ישראל נכפו מגויסים שלא הצליחו למצוא עבודה במקומות אחרים, כך שההשוואה הזו בעייתית. אף שניתן לטעון שהתוצאה – גיוס אוכלוסיות מוחלשות של אזרחים בעלי גוון עור כהה למשטרה – הייתה דומה, התהליכים היו שונים בתכלית. רובי הוא היסטוריון אמריקני וספרו מכוון אל קהל קוראים אמריקני. כותרת הספר היא סימן ראשון לכך – "מאבק זכויות האזרח הנשכח של ישראל". הקריצה לתנועת זכויות האזרח האמריקנית שפרחה בראשית שנות השישים בארצות הברית, במטרה להגן בין היתר על זכויות האזרחים האפרו־אמריקנים, ברורה. אך קריצה היא גם עצימת עין העלולה להוביל להתעלמות מדקויות ומפרטים. הכותרת שנבחרה לדיון בפעילות החוץ־פרלמנטרית של העולים במעברות היא Taxation without Representation. השימוש בסיסמה הזו מטעה, כיוון שהיא נוצרה במציאות שבה נאסר על נציגי המושבות של צפון אמריקה לבחור ולהיבחר לפרלמנט הבריטי. הסיסמה הזו מתאימה יותר למציאות המנדטורית מאשר לקיומה העצמאי של מדינת ישראל. אומנם, "[...] בעוד אזרחים יהודים אשכנזים יוצגו היטב בכנסת, רק תפקיד מיניסטריאלי אחד אויש בידי יהודי מזרחי, שר המשטרה".¹⁵ אך המציאות האלקטורלית הישראלית הייתה סבוכה יותר מכפי שעולה מתיאורו של רובי. רוב המוסדות הפוליטיים הוקמו על בסיס מוסדות שקדמו למדינה ולעלייה הגדולה. בדומה לציפייה לשוויון בייצוג העדתי בקרב קציני המשטרה, הציפייה לשוויון בייצוג הפרלמנטרי והמיניסטריאלי כבר בראשית שנות

13 שם, בעמ' 31.

14 שם, בעמ' 30-32.

15 שם, בעמ' 54.

החמישים בין עדות שעלו לפני קום המדינה ובין עדות שעלו לאחר 1948 נשענת על מציאות זרה לישראל.

בעיה אחרת העולה מכותרת הספר, לבטח עקרונית הרבה יותר, היא השימוש בקטגוריה "מזרחים" העומדת בבסיס המחקר. גם אם כיום אין צל של ספק לגבי קיומן של הקבוצות "מזרחים" ו"אשכנזים" בישראל, בשנות החמישים היו הקטגוריות הללו יציבות פחות ומרובדות יותר. בקרב המזרחים, כמו בקרב האשכנזים, שררה היררכיה ברורה – שגבולותיה טושטשו עם השנים – אשר נבעה ממאפיינים תרבותיים שונים, ממידת לכידותן של קהילות, וממועד הגעתן ארצה. הקטגוריזציה הזו הותירה למשל את קהילת יוצאי רומניה במעמד נמוך בקרב הקהילות האשכנזיות השונות. מצבם של עולים מעירק היה חיובי יותר מאשר מצבם של העולים מצפון אפריקה, בשל הרכב העולים, השכלתם וכו'. רובי צמצם את חשיבותם של גורמים אלה במאמציו להציג קבוצה מזרחית מובחנת וברורה שניהלה מאבק אידאולוגי מאוחד נגד הפלייתה. הבעייתיות בקטלוג קהילות מהגרים מגוונות, חלקן מיבשות שונות, תחת כותרת אתנו־חברתית אחידה לא חמקה מעיניו של רובי. הוא הגדיר את המזרחים:

קהילת מהגרים אשר הגיעו לישראל מהמזרח התיכון, מצפון אפריקה ומאסיה. השימוש הזה [במושג "מזרחים"] מגיע עם ההבנה שבעשור הראשון למדינת ישראל הקבוצה האתנית הזו עדיין הייתה בתהליך התגבשות. עם זאת [...] המונח "מזרחי" או "יהודי מזרחי" היה יעיל במיוחד כיוון שהוא שיקף את הביטוי הפומבי של המודעות העצמית [של המזרחים] במהלך התקופה הנידונה.¹⁶

זוהי התייחסות לקונית למדי למושג הבעייתי הניצב במרכז המחקר ואף בכותרתו, ולמרות המודעות לכך, המשך הטיפול בבעיה בספר לא מושפע ממנה. יתרה מזאת: מטיפולו של רובי במושג זה עולה התחושה כי הוא מנסה לייצר אמירה פוליטית רלוונטית לתקופה שבה נכתב הספר, ולא דווקא לתקופה שבה עוסק המחקר. כיום המושג "מזרחים" טעון במשמעויות חברתיות, פוליטיות ומעמדיות שונות מכפי תוכנו בשנות החמישים. לא רק זאת, אלא שהרכבה העדתי של הקבוצה השתנה. למשל, בתקופה מסוימת התימנים היוו קטגוריה אתנית משל עצמם. כך גם בסטטיסטיקות שונות של המשטרה, אשר את יחסה לעולים ניתח רובי, הייתה ההתייחסות להרכבים עדתיים על בסיס מדינת מוצא או יבשת המוצא.

הקטלוג האחיד של קבוצות אתניות שונות לקטגוריה אחת לא תמיד עומד במבחן.

¹⁶ שם, בעמ' 18.

בדיון המוקדש ל"מרד המעברות" בעמק חפר בשנת 1952, דן רובי בסדרת עימותים בין עולים מתימן ובין שוטרים. הוא השמיט מן הדיון עדויות – המופיעות בתיקים שעליהם הסתמך – שבהן תושבי המעברה מעירק התנערו מן האלימות של התימנים.¹⁷ לו היה מתייחס אליהן, היה פוער סדק בקטגוריה המזרחית ונאלץ לדון בקהילות נפרדות ולא בקטגוריה על-קהילתית מובחנת ומודעת לעצמה. במקום אחר הוא דן ביציגותה של מעברת פרדס חנה ובוועד המעברה – גוף שנבחר מבין יושבי המעברה לפעול למען תושביה מול הממשלה ומול הציבור. הפירוט לוקה באי-דיוקים: המעבר הזריז של רובי בין מחנה העולים פרדס חנה ובין מעברת פרדס חנה, אף שהיו אלו יישובים נפרדים ואף שהתקיימו תקופה מסוימת במקביל, לא זוכה לפירוט ולהסבר.

מסמך העקרונות של ועד העולים שפעל במחנה פרדס חנה, ואשר תוכנו המתורגם לאנגלית מובא כנספח בסוף הספר, הוא תגלית מעניינת וחשובה. מופיעה בו הקריאה להגנה על זכויות האזרח בישראל, והוא פונה – ללא כל התייחסות לעדות – בפנייה נרגשת אל אזרחי ישראל וקורא להם להתעוררות חברתית למען העולים. רובי ראה במסמך הזה פעולה של התארגנות מזרחית כללית. אך בעת כתיבתו של המסמך היו יותר משליש מתושבי מחנה העולים פרדס חנה אשכנזים. אומנם הקבוצה הגדולה ביותר של תושבי המחנה הייתה עולים מעירק, אך הקבוצה השנייה בגודלה הייתה עולים מרומניה והשלישית עולים מפולין (במעברת פרדס חנה היה, לפחות בשנת 1951, רוב אשכנזי). המסמך אכן ייצג את כל העדות במעברה – עירקים, רומנים, פולנים, צפון-אפריקנים, פרסים, טורקים, רוסים ובלגרים. אך דווקא משום כך הוא מעיד יותר על שיתוף פעולה בין-עדתי מאשר על סיעתיות מזרחית.

בהמשך לאלו, גם ההפגנות במרחבים העירוניים שבהן דן רובי בפרק השלישי מצביעות על פעילות מחאה עדתית ולא על פעילות כלל-מזרחית. כדי להתמודד עם בעיה זו, הוא נדרש לפרשנות יצירתית, עד כדי יציאה נגד המקורות שקרא והטלת ספק באמינותם במקומות מסוימים. במסגרת דיון בהפגנת עולים מפרס שדרשו להשיב את רכושם העצור במכס, כפר רובי באמינות דו"חות המשטרה וטען שבהפגנות היו לא רק פרסים, אלא גם בני עדות אחרות. הוא התבסס על פרט בודד מן הדו"ח – בהפגנה נישאו נאומים בעברית, באנגלית, בפרסית ובערבית. המסקנה שהציע הייתה שהמחברים השמיטו בכוונה את נוכחותם של עולים אחרים בהפגנה – כלומר, שכמה עולים נאמו בפני קהל המפגינים. רובי אומנם לא הטיל ספק בפרטים אחרים שהופיעו בדו"ח, אך

¹⁷ אליהו שמש, עולה מעירק, טען בעדותו במשטרה מיום 13.11.1952 שהפורעים היו תימנים ושהוא "[...] בטוח שאף אחד מהעירקים לא השתתף עם התימנים". אף שהעולים התימנים הציעו לו לצאת מן הניידת והימלט מידי המשטרה (כפי שציין שעשו חלק מהעצורים) הוא סירב כיוון שלא רצה להשתתף בפעולות שתפס כלא חוקיות. א"מ ל-25/2244 "אסיפות והפגנות".

המסקנה העולה מן הדיון היא שדו"ח המשטרה שקרי.
שליטתו של רובי בכמה שפות – עברית, ערבית וצרפתית – סייעה לו לנווט בין המסמכים בקלות ולשרטט עבור הקורא תמונה מלאה ועשירה של התכתבויות בין העולים. התרגומים שהוא מציע לטקסטים קולחים ומדויקים בדרך כלל, אך במקומות אחדים קיימים אי־דיוקים המעוררים תמיהה. כך למשל בדו"ח על הפגנת עולי פרס שהוזכר לעיל, תיאר רובי את מאמצי העולים לפנות את הכביש ולהקל על תנועת כלי הרכב, מתוך התחשבות בעוברים ובשבים. עבורו, זהו סימן לניסיונם של העולים "לשמור על הסדר הציבורי".¹⁸ אלא שהדו"ח שעליו הסתמך מציג תמונת מצב הפוכה – לפיה השוטרים היו אלו שהזיזו את העולים מן הכביש.¹⁹
ספר זה הוא תוספת מבורכת להיסטוריוגרפיה של שנות החמישים בכלל, ולדיונים המוקדשים למערכת היחסים המתרקמת בין המדינה ובין העולים בפרט. הקריאה בו קולחת והמחבר הצליח להעמיד באור חדש ומעורר מחשבה היבטים מוזנחים בתקופה שנחקרה לא אחת. תעודות מתורגמות המופיעות בסוף הספר הן נספח חשוב המאפשר לקורא מגע כמעט בלתי אמצעי עם החומרים שעליהם התבסס המחקר. הפרק על תולדות המשטרה הוא תוספת חשובה למחקר ההיסטורי על אודות התקופה. גם אם ההפגנות והמחאות שתיאר רובי היו – כפי שטענו חוקרים שקדמו לו – אינדיבידואליסטיות, ולא חלק מתנועת זכויות אזרח כפי שניסה רובי לשרטטה, אין חולק על כך שספר זה מהווה תוספת היסטוריוגרפית יקרת ערך למדף הספרים הישראלי העוסק בחקר תקופה סוערת ומכוננת זו של החברה הישראלית.

¹⁸ ראו ROBY, MIZRAHI ERA OF REBELLION, לעיל ה"ש 1, בעמ' 123.

¹⁹ אצל רובי מתוארים העולים המפגינים כמי שביקשו לשמור על הסדר הטוב ולא להפריע לתנועה: "From the start of the protest, they tried to maintain public order and even moved every-one to the sidewalk so as not to disturb traffic." (שם), ואילו בדו"ח המשטרה מתוארים הדברים כך: "לבניין הסוכנות הגיעו המפקחים ויין וסלומניסקי ביחד עם 17 סמלים ושוטרים. המפגינים הגיעו למקום והועלו על המדרכה בכדי לא להפריע לתנועה", (26.7.1951). ראו א"מ ל-11/18 "הפגנת עולי פרס".